Ю.О. Шкрабалюк, асп.

ВАЛЮТНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто роль валютного курсу в підвищенні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. Проаналізовано види валютної політики держави та їх вплив на конкурентні переваги експортоорієнтованих галузей економіки. Обґрунтовано позитивні наслідки створення валютного союзу для конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: валютний курс, конкуренція, конкурентоспроможність, девальвація, валютний союз

The role of exchange rate in the increase of international competitiveness of national economy is considered. The types of currency policy of the state and their influence on the competitive advantages of export-oriented industries of economy are analysed. Positive consequences of creation of currency union for the competitiveness of national economy are stated.

Keywords: exchange rate, competition, competitiveness, devaluation, currency union

В епоху глобалізації зростає і набуває нових особливостей конкуренція не лише між галузями і окремими країнами, але і між об'єднаннями країн. У зв'язку з цим вивчення змін ключових макроекономічних параметрів, що відображають динаміку чинників, здатних стимулювати зростання міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, вимагає все більшої уваги з боку науковців, представників державної влади і приватного сектору.

Особливого значення набуває дослідження валютного курсу як одного з найважливіших серед таких параметрів, зміна якого відображає практично всю сукупність макроекономічних процесів, що визначають економічні позиції країни по відношенню до світових економічних центрів. Важливе значення має аналіз напрямів діяльності держави за їх впливом на валютний курс з метою підвищення конкурентоспроможності економіки, в якому визначальну роль відіграє курсова політика Центрального Банку.

Роль валютного курсу в підвищенні конкурентоспроможності національної економіки багато в чому обумовлена результативністю дії курсової політики, яка, у свою чергу, залежить від того, наскільки відповідають застосовувані методи її проведення рівню і особливостям розвитку країни. Важливим чинником ефективності таких дій є їх відповідність кон'юнктурі всього світового ринку і ринків тих товарів і послуг, динаміка яких найбільш істотно впливає на економіку країни. Результатом змін динаміки валютного курсу залежно від того, наскільки вона відповідає завданням, що стоять перед країною або об'єднанням країн, в разі проведення обдуманої і ефективної курсової політики, стає значне підвищення конкурентоспроможності.

Внаслідок цього дослідження ролі валютного курсу в підвищенні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки є цікавою і вкрай актуальною темою, як в теоретичному, так і в практичному плані.

Теоретичним питанням ролі валютного курсу в підвищенні конкурентоспроможності національних економік, аналізу видів валютної політики і оцінці емпіричних результатів її здійснення присвячена значна кількість наукових праць. Даної проблеми торкаються в багатьох офіційних виданнях, монографіях, статтях і аналітичних матеріалах, як безпосередньо пов'язаних з досліджуваною темою, так і присвячених аналізу інших питань, прямо або опосередковано пов'язаних з темою, досліджуваною в даній статті. В основному в даних роботах розглядається теорія конкурентоспроможності, її еволюція, положення окремих країн і регіонів з точки зору їх конкурентної позиції, досвід валютної політики, що проводиться в них, з точки зору її впливу на конкурентоспроможність і оцінка цього впливу.

У працях Майкла Портера, як основоположника найбільш ґрунтовної теорії конкурентоспроможності і автора великої кількості досліджень за країнами і регіонами, роль валютного курсу в зміні конкурентоспроможності розглядається в більшості випадків побічно. Такий підхід є наслідком визначення ученим впливу на конкурентоспроможність національної економіки регулювання валютного курсу з боку держави як негативного поряд з підкресленням його незначної ролі як чинника підвищення конкурентоспроможності. Одночасно в більшості країнових досліджень М.Портера вказується на безпосередній вплив валютного курсу на продуктивність (детермінанту конкурентоспроможності у даного вченого) за рахунок його значної дії на індикатори конкурентоспроможності [7].

Теоретичною основою дослідження є праці класиків економічної науки в галузі ринкової економіки та конкуренції, зокрема, А. Сміта, Д. Рікардо, К.Маркса, Дж.С.Мілля, А.Маршалла, Дж.Робінсон, Е.Чемберліна, І.Ансоффа, А.Томпсона, а також вітчизняних вчених В.Геєця, М.Гельвановського, Б.Губського, Д.Кузіна, Д.Лук'яненка, В.Білоуса, Ю.Пахомова, які досліджували конкурентоспроможність економік, що знаходяться у процесі трансформації. У галузі дослідження валютних курсів: Г. Касселя, П. Ліндерта, М. Федорова, А. Альохіна, С Берестового, О. Белецької, М. Павловського, А. Філіпенка, О. Петрика, С. Куріленка, В. Сенчагова, С Семеніщева, які досліджували процеси курсоутворення, в тому числі в перехідному періоді.

У монографіях, в яких розглядаються проблеми конкурентоспроможності, також торкаються питань впливу на неї динаміки валютного курсу. При цьому помітно відрізняються в дослідженнях різних вітчизняних і зарубіжних авторів точки зору на роль валютного курсу в національній економіці: А.А.Динкіна [1], Р.Манделл, С.Р.Моісєєв, М.Ф.Монтес, О.О.Обрезков, Кеннет С. Рогофф, А.М.Семенов, Дж.Епштейн; конкурентноздатність національної економіки: П.Кругман, Б.Олін, М.Портер, Е.Райнерт, Д.Рікардо, Е.Хекшер, Ж.Вальтер, напрямок і ступінь впливу динаміки валютного курсу на національну конкурентноздатність: О.Ю.Паценко, Ф. Дж.

Адаме, В.В.Алексеев, Е.Т.Гурвич, О.В.Диннікова, А.В.Шахматов, М.А.Потапов, АЛ.Саліцкій, Ю.А.Макєєв, Ховард Дж. Шац, ін.

Також ряд робіт присвячений дослідженню окремих питань ефективності функціонування існуючих регіональних об'єднань з точки зору впливу координації валютної політики в них на конкурентоспроможність і перспективи створення нових об'єднань.

Незважаючи на великий обсяг наукових робіт і публікацій з даної тематики, залишається цілий ряд проблем, недостатньо досліджених, таких як місце валютного курсу в теоріях конкурентоспроможності, комплексний аналіз світового досвіду впливу курсової політики на конкурентоспроможність, ступінь і характер впливу валютного курсу на конкурентоспроможність національної економіки в цілому, так і її окремих галузей, а також взаємозв'язок конкурентоспроможності з динамікою і структурою притоку прямих іноземних інвестицій, експорту і імпорту, і вплив міжнародної співпраці у сфері валютних відносин на конкурентоспроможність як окремої країни у валютному союзі, так і зони єдиної валюти в цілому.

Дослідження ролі валютного курсу в підвищенні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, аналіз світового досвіду, вивчення різних точок зору на цю проблему, викладених в теоретичних роботах і аналітичних дослідженнях, дозволяє виділити і розглянути декілька проблем.

Перша проблема пов'язана з аналізом теоретичних і методологічних аспектів ролі валютного курсу в підвищенні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, а також дослідженням історичного досвіду розвинених країн і країн, що розвиваються, по проведенню валютної політики в контексті її цілеспрямованого або непрямого впливу на їхню конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність - комплексне поняття, що відображає різні аспекти розвитку економіки країни та її положення на міжнародному ринку. Серед теоретичних підходів до дослідження конкурентоспроможності найбільш розробленим є підхід Майкла Портера. Учений вказує на потенційно негативний вплив втручання у валютний ринок, заперечуючи роль валютного курсу в підвищенні конкурентоспроможності.

Всупереч цьому аналіз чинників, що відповідно його теорії впливають на продуктивність - основну детермінанту конкурентоспроможності, вказує, що серед проміжних індикаторів конкурентоспроможності всі піддаються значному впливу з боку динаміки валютного курсу: внутрішні інвестиції, експорт, імпорт, прямі інвестиції, зовнішні інвестиції і внутрішні інновації. Підтвердженням даної тези є те, що в країнових дослідженнях М. Портера роль валютного курсу розглядається з точки зору його впливу на визначені вченим чинники, що формують конкурентоспроможність [7, с. 8].

Вартісним показником конкурентоспроможності є баланс зовнішньоторговельних операцій, динаміка і пропорції якого найкраще проявляються в динаміці курсу валют, тому важливого значення набуває прийнята в державі політика відносного регулювання валютного ринку, зокрема, практика розрахунку курсів валют як фактора

регулювання її зовнішньоторговельного балансу. Існуючі теорії валютного курсу свідчать про існування двостороннього впливу між ним та зовнішньоторговельним балансом країни. Курсові режими визначають багато в чому макроекономічну політику держави щодо її зовнішньоекономічної діяльності. Таким чином, валютний курс впливає на динаміку цін національних товарів на світових ринках, вихід на які забезпечується потужністю держави її динамічною економікою. Цілком обґрунтованим тому є теоретичне положення про зв'язок між валютним курсом і макроекономічними чинниками зростання, які, будучи вираженими у вартісній формі, самі набувають ролі показників конкурентоспроможності, характеризуючи не стільки стан, скільки динаміку процесу [4, с 13-14].

Аналіз досвіду курсової політики, що суттєво впливає на динаміку конкурентоспроможності країн в різних регіонах світу, що перебувають на різних етапах економічного розвитку, дозволяє зробити наступні висновки про:

- фактичне переважання і збільшення кількості змішаних режимів курсової політики, причому ця тенденція характерна як для країн, що розвиваються, так і для розвинених, при тому, що номінально збільшується кількість країн, що використовують вільне плавання. Таким чином, залишається все менше країн, які дійсно використовують режим вільного плавання, незалежно від рівня їх розвитку, що свідчить, поза сумнівом, про ту роль, яку уряди країн відводять валютному курсу в своїй економічній політиці, що, у свою чергу, впливає на міжнародну конкурентоспроможність;
- ефект девальвації після валютної кризи як спосіб сильного стимулювання економіки. У стабільній економічній ситуації різка девальвація може стати серйозним шоком, проте, більш ефективним є поступальний варіант девальвації, який успішно використовується, наприклад, в економічній політиці країн Південно-Східної Азії;
- ступінь і напрям впливу курсової політики повинні відповідати особливостям кожної конкретної економіки. Ефективність впливу на конкурентоспроможність за допомогою курсової політики безпосередньо залежить від того, стимулювання яких напрямів розвитку для даної економіки є пріоритетними. Некоректно обраний напрям курсової політики призводить до валютних криз, знижуючи конкурентоспроможність країни, а швидке поліпшення конкурентних позицій низкою країн, що розвиваються, є результатом продуманої політики, значну роль в якій відіграло стимулювання експортних можливостей країни і залучення необхідних для цього ресурсів [3].

Друга проблема ставить питання про вплив валютної політики на динаміку міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. Цілеспрямоване коригування валютного курсу з орієнтацією на підтримку цінової конкурентоспроможності національних виробників призводить до зміни структури внутрішнього попиту між національними і іноземними товарами. Девальвація національної валюти забезпечує штучну, номінальну конкурентоспроможність національним виробникам, за рахунок здешевлення національних товарів на зовнішньому ринку, без істотної зміни їх якості. Використання виключно цінових

переваг обмежує конкурентні позиції економічних агентів. Тому девальвація може використовуватись як тимчасовий захід для адаптації до умов конкуренції на світовому ринку. З формуванням фундаментальних чинників розвитку економіки необхідно переходити до нової схеми забезпечення конкурентоспроможності - нецінової, яка супроводжується розвитком ринкової інфраструктури, забезпеченням макроекономічної стабільності, розвитком людського капіталу, інституційних і структурних зрушень в економіці і є підґрунтям для забезпечення стійкого розвитку економіки та зростання її ефективності.

Однак, є історичні приклади знецінення національної валюти і підвищення цінової конкурентоспроможності національних виробників, що не супроводжується відповідним нарощенням обсягів експорту. В економічній теорії даний парадокс пояснюється з позицій еластичності попиту. Коли експортний попит еластичний, девальвація національної валюти викликає збільшення величини експорту і відповідне зростання надходжень іноземної валюти, яке дозволяє усунути дефіцит платіжного балансу. Коли еластичність попиту одинична, девальвація національної валюти зумовлює рівнозначну зміну зовнішнього попиту і за інших незмінних умов справляє нульовий вплив на платіжний баланс. Нееластичний попит провокує зменшення надходжень іноземної валюти внаслідок меншого зростання обсягів експорту, ніж відсоток девальвації [6, с 465-472].

Аргументом проти використання девальвації як інструменту забезпечення конкурентоспроможності національної економіки є світовий досвід, який підтверджує, що в країнах, які штучно занижували курс національної валюти, на початкових етапах це стимулювало економічні процеси внаслідок підвищення конкурентоспроможності національного експорту. Проте, згодом виникали ризики неефективного внутрішньогалузевого і міжгалузевого перерозподілу ресурсів, більша частина яких спрямовувалась в сферу виробництва за рахунок зниження в національному доході частки споживання, що призводило до розподілу ресурсів на користь традиційних експортоорієнтованих галузей виробництва за рахунок зниження прибутковості інших галузей національної економіки, орієнтованих на внутрішній ринок, що мають високий рівень імпортоємності.

У міжнародній торгівлі для забезпечення цінової конкурентоспроможності активно застосовується інструмент регулювання співвідношення курсів валют з урахуванням рівня інфляції в країні та за кордоном. Підвищення внутрішніх цін нижчими темпами, ніж підвищення зовнішніх цін створює цінові переваги для національної продукції і забезпечує зростання конкурентоспроможності країни. Динаміку цінової конкурентоспроможності відображає реальний обмінний курс, при розрахунку якого враховуються зміни індексів рівня внутрішніх і зовнішніх цін. Зростання реального обмінного курсу за інших незмінних умов відображає зниження цінової конкурентоспроможності країни, оскільки є наслідком відносного зростання внутрішніх цін і відповідно подорожчання національних товарів на зовнішньому ринку і, навпаки,

зниження реального обмінного курсу сприяє зростанню конкурентоспроможності національної економіки.

Урахування при курсоутворенні динаміки внутрішніх і зовнішніх цін фактично забезпечує курсову стабільність, під якою слід розуміти, рівну динаміку курсу, яка не заперечує девальвації, узгодженої з темпами інфляції. Реальна стабільність національної валюти забезпечується тоді, коли її номінальна девальвація перекривається відповідним підвищенням рівня внутрішніх цін, або коли ревальвація національної валюти супроводжується її зниженням. Саме в такому розумінні врівноваження курсової і цінової динаміки стабільність курсу не погіршує конкурентні позиції національного виробника на внутрішньому ринку, сприяє насиченню внутрішнього ринку якісними імпортними споживчими товарами та товарами інвестиційного призначення і технологіями, водночас стимулюючи експортоорієнтоване виробництво [2, с. 617].

Для підвищення стійкості національної економіки до зовнішньоторговельних шоків і запобігання кризовим явищам, що їх супроводжують, експерти МВФ в якості рекомендації для трансформаційних економік пропонують застосування специфічного орієнтира курсоутворення забезпечує автоматичну девальвацію національної валюти і відповідне стимулювання національного експорту в разі несприятливої зовнішньої кон'юнктури [17]. Проте, значимість переваг при прив'язці до світових цін товарного експорту країни можна поставити під сумнів у випадку значної імпортоємності експортоорієнтованого виробництва. У цьому випадку девальвація національної валюти призводить до підвищення собівартості експортоорієнтованої продукції за рахунок імпортної складової, що може звести нанівець девальваційний ефект [5].

Третя проблема ставить питання про вплив валютної інтеграції на динаміку міжнародної конкурентоспроможності, як окремих країн, так і об'єднань країн, що стали на шлях координації валютних політик країн-учасниць. Створення валютних союзів позитивно впливає на конкурентоспроможність країн-членів. Розгляд історичних прикладів створення валютних союзів показує, що їх виникнення не було спонтанним. Метою цих валютних союзів було підвищення конкурентоспроможності учасників, а розпад обумовлювався відсутністю продуманої фінансової системи і механізмів повноцінної реалізації загальної курсової політики.

Першим прикладом успішного і повноцінного валютного союзу з сильною єдиною валютою став ЄВС (Європейський валютний союз). Можна виділити наступні критерії, що визначили його успіх:

- в основі лежала детально продумана система реалізації вибраних напрямів курсової політики, що проводилася ЄЦБ (Європейський центральний банк), і ЄСЦБ (Європейська система центральних банків);
- наявність критеріїв вступу нових країн-учасниць в зону євро, що відображають досвід попередніх учасників зони євро по її створенню;

- країни-члени ЄВС прямували до єдиної валюти поетапно, і результатом стала конвергенція їх національних економік, що і дозволила створити валютний союз на останньому етапі інтеграції.

На прикладі ЄВС можна зробити висновок, що в рамках валютного союзу країна зберігає конкурентні переваги, пов'язані з динамікою реального ефективного валютного курсу. При цьому з'являється і загальна динаміка конкурентоспроможності валютного союзу, тісно пов'язана з особливостями конкурентних переваг країн-учасниць. Відмінності в динаміці реальних ефективних валютних курсів для країн зони євро дозволяють в рамках валютного союзу країнам-учасникам застосовувати заходи економічної політики, що підвищують конкурентоспроможність країни. Конкурентоспроможність в умовах валютного союзу характеризується довгостроковістю.

Розгляд досвіду країн-членів ЄС, що не приєдналися до зони євро, свідчить, що в кожній з них є причини зберігати індивідуальну валютну одиницю, оскільки динаміка реальних ефективних валютних курсів цих країн явно вказує на зв'язок з їх конкурентоспроможністю.

Досвід країн-кандидатів в члени ЄВС, пов'язаний зі вступом в ЄВС в умовах кризових явищ на світових ринках, показує, наскільки вразливою стає економіка, а, отже, і її конкурентоспроможність при переході до єдиної валюти при дії кризових явищ, і наскільки вона здатна цей вплив долати. У всіх регіонах світу йдуть процеси, кінцевою метою яких, більш чи менш віддаленою, є валютна інтеграція. Регіональні об'єднання, що відносно швидко рухаються до цієї мети, використовують досвід ЄВС.

Можливості створення валютних союзів на сучасному етапі розвитку світової економіки обмежені ступенем взаємозв'язаності економік країн в окремих регіонах, що не заважає створювати валютні союзи в регіоні, що складаються з країн, близьких за ідеологією їхньої економічної політики. Прикладом цьому є Латинська Америка.

Некоректною є оцінка потенціалу вступу до валютного союзу країн-учасниць регіонального об'єднання на основі моделювання взаємозв'язків окремих економічних величин і симетричності шоків, оскільки країни, що прагнуть сформувати валютний союз, випробовують на собі дію конвергенції, що змінює сам характер взаємозв'язків між національними економіками.

На підставі тенденцій валютної інтеграції можна зробити прогноз про перспективи світової валютної системи, яка включатиме декілька сильних валютних зон, пов'язані з ними фінансові центри і інститути розвитку, що, у свою чергу, створить передумови для появи єдиної світової валюти.

Література:

1. А. Дынкина. Конкурентоспособность России в глобальной экономике / под ред. А.Дынкина, Ю.Куренкова. Российская академия наук, ИМЭМО. - М.: Международные отношения, 2003. - Глава 7, с. 126-154 - 376 с.

2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В.М.

Гейця. - К.: Ін-т економіки НАН України, 2003, - С 47-59 (250с).
3. Орлов В. В. Валютный курс как фактор повышения конкурентоспособности национальной экономики / Современные проблемы международной экономики: Сборник работ / Отв. ред. Лучко М. Л. - М.: МАКС Пресс, 2005. - С. 127-154.
4. Паценко О.Ю. Конкурентоспроможність національної економіки і валютний курс: оцінка впливу, прогнозування динаміки: Автореф. дис. . канд. екон. наук / НАН України. Ін-т економ прогнозування. - К., 2007. - 36 с
5. Ходжаян А.О. Регулювання конкурентоспроможності української економіки засобами валютної політики. // Економічний вісник Черкаського державного технологічного університету. - Ч. 2, 2009. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpchdtu/2009_24/articles/30_X odjayan.pdf.
6. Франклін Р. Рут, Філіпченко А. Міжнародна торгівля та інвестиції. - К.: Основи, 1998. - 743 с
7. Competitiveness at the Crossroads: Choosing the Future Direction of the Russian Economy By Michael E. Porter and Christian Ketels, with Mercedes Delgado and Richard Bryden. P. 8. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.csr.ru/ _upload/editor_files/file0029.pdf.
17. Frankel J., Saiki A. A Proposal to Anchor Monetary Policy by the Price of the Export Commodity. - 2002. - July 31. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.imf.org/external/pubs.